

תקצירים

"היום אנחנו מוסרים את הפיקדון לכלל העם היהודי": תפיסת מקום מחודשת של בני "דור וחצי" אודות חג הסגד בישראל

רחל שרעבי

תקציר

המאמר בוחן את תפיסת המקום המחודשת בחג הסגד בישראל, כפי שהיא באה לידי ביטוי באקטיביזם אתני של מנהיגים חברתיים פוליטיים בני "דור וחצי" שעלו מאתיופיה. הממצאים מראים, שבזהות, בארגון חגיגות הסגד ובדפוס ההנהגה של המנהיגים האתיופים הצעירים נוצר סינקרטיזם ששיקף את מטרותיהם. באמצעות הבלטת סמלי הזהות האתניים, הם נאבקו על זכותה של קבוצת המיעוט המודרת לאחרות אתנית ואת רצונה להשתלב במרחב הישראלי ככזו. הם עמדו על חשיבות החגיגות האתניות כגורם מאחד את העם, והדגישו את הסימטריות באחדות זו. הדגשת רעיון הרלוונטיות הפן-יהודית והפן-ישראלית בסגד, יצרה הגדרה אחרת של מקום, המשמש עוגן של זהות ושייכות של עולים בתוך חברה יהודית וישראלית.

מילות מפתח: דור וחצי; הנהגה; זהות; סינקרטיזם; אקטיביזם; חג

גיבוש זהות אתנית מורכבת, השתלבות וכוונות עזיבה בקרב בני הדור ה-1.5 מברית המועצות לשעבר

יוליה סטביסקי, רינה שחר

תקציר

בשנות התשעים של המאה העשרים הגיעו לישראל יותר ממיליון מהגרים ממדינות ברית המועצות לשעבר, רבים מהם היו אז בעיצומו של גיל ההתבגרות. מהגרים אלו מכונים כיום מהגרי הדור ה-1.5. מחקרים מוצאים שמהגרים אלו חוו וחוויים קשיי השתלבות עקב קטיעה של תהליך גיבוש הזהות בעקבות ההגירה ואי שיתופם בקבלת ההחלטה להגר. העבודה הנוכחית בוחנת אם האסטרטגיה של גיבוש הזהות של המהגרים בני הדור ה-1.5, המתבטאת באימוץ מספר זהויות, קשורה להשתלבותם האובייקטיבית והסובייקטיבית במדינת היעד; ואם גיבוש זהות אתנית מורכבת שכזו קשורה להחלטתו של המהגר, בן הדור ה-1.5, להישאר במדינת היעד או להגר ממנה. 254 מהגרים שהיגרו לישראל בגיל ההתבגרות ענו על שאלון שנועד לבחון שאלות אלו. 146 מתוך המשיבים הם מהגרים בני הדור ה-1.5 שנשארו בישראל וחיים בה כיום. 108 הנוספים הם מהגרים בני הדור ה-1.5 שהחליטו לחזור לרוסיה בשנים האחרונות, לאחר שנעדרו ממנה במשך למעלה מעשרים שנים, ונבחנה השתלבותם שם. מודל תיווך ממותן מצא שבקרב אוכלוסיית המהגרים שנשארה בישראל, זהות אתנית מורכבת מנבאת השתלבות אובייקטיבית וסובייקטיבית, שמנבאת בתורה, באופן שלילי, כוונות עזיבה. קשרים אלו לא נמצאו בקרב אלו שחזרו לרוסיה. מכאן, שלאימוץ זהות אתנית מורכבת תפקיד חשוב בכוונתו של המהגר להישאר במדינת היעד, וזאת בתיווך השתלבות אובייקטיבית וסובייקטיבית. ייתכן שגיבוש זהות אתנית מורכבת היא אסטרטגיה יעילה עבור מהגרים שחוו הגירה מורכבת, אך לא עבור אלו שעברו תהליך הגירה פחות מאתגר.

מילות מפתח: דור 1.5 בהגירה, השתלבות, חזרה לארץ המוצא, זהות אתנית מורכבת, פרמטרים סובייקטיביים ואובייקטיביים להשתלבות

התמודדותם של עולי חבר העמים עם הליך בירור היהדות

ד"ר טל יעקובי, שמחה גתהון, ענת רימון-אור

תקציר

מאמר זה עוסק בהליך של בירור היהדות שעוברים עולי חבר העמים ברבנות הראשית. העולים שרובם חילונים (Remennick, 2003), מתבקשים להוכיח את יהדותם בפני בתי הדין הרבניים, המורכבים מנציגי היהדות האורתודוקסית. בעקבות זאת, נדרשים העולים לטעון בכללי שיח (Lyotard, 1989) המקובלים בבתי הדין הרבניים ואינם תואמים למציאות של תרבותם. במחקר הנוכחי רואיינו 14 עולי חבר העמים שהתמודדו עם סוגיית בירור היהדות. הראיונות כללו שאלות לגבי זהותם היהודית, הסיבות לעלייה, עמדותיהם כלפי הליך בירור היהדות, והתמודדות עם הליך הבירור. הממצאים מראים כי זהותם היהודית של העולים היא בעיקרה זהות אתנית ואינה כוללת מרכיבים דתיים. גם העלייה לישראל נבעה מסיבות אינסטרומנטליות או אישיות. הבחירה בהליך של בירור היהדות נובעת אף היא מסיבות אתניות או אינסטרומנטליות ומחיבור למדינת ישראל, ולא מסיבות דתיות. עוד עולה כי קיים פער בתפיסת "מיהו יהודי" בין העולים לבין הממסד הרבני, וכי חלק מהעולים חשים כי ההליך לבירור היהדות הינו משפיל וחסר היגיון. חלק מדווחים על תחושת חרדה ומצוקה לקראת ההליך.

מלות מפתח : עולים, חבר העמים, בירור יהדות, זהות, הדרה

מהמסופוטמיה הארגנטינאית לאסיה: קורנטינוס בישראל

פאני רן

תקציר

מעטים המחקרים שהתמקדו בחקר קהילות יהודיות זעירות ונידחות באמריקה הלטינית או שאספו ממצאים הקשורים בחוויות העבר של יהודים שהתיישבו בערים משניות מרוחקות שבמסופוטמיה הארגנטינאית – אזור הכולל את הפרובינציות אנטרה ריוס, קוריאנטס ומיסיונס.

התיעוד על היהודים המתגוררים בקוריאנטס הינו נדיר, ואף מחקר לא בחן את ההיסטוריה המשפחתית שלהם ורמת החינוך שלהם, במיוחד בתקופת השואה. המחקר הנוכחי מבוסס על עדויות שנמסרו בעל פה, שנרשמו בישראל, מפיהם של עולים המגדירים עצמם קורנטינוס.

העדויות שנאספו בראיונות אישיים מתייחסות לחוויותיהם האישיות בתקופת השואה, לחשיפת המרואיינים לאנטישמיות ולהיבטים דמוגרפיים של חייהם בעיר קוריאנטס. המחקר בוחן אם לקבוצת מהגרים זו יש מאפיינים מיוחדים, ואם הם מיוצגים יתר על המידה בקרב כלל המהגרים הארגנטינאים בישראל.

המחקר התמקד ביחסים שבין גורמים גיאופוליטיים לבין מדיניותו של פרון, הלאומנות הארגנטינאית, חוויות אנטישמיות והשפעתם של גורמים אלה ברמה האישית, המשפחתית והקהילתית. הנתונים חשפו את גודלה הייצוגי של אוכלוסיית עולי קוריאנטס בישראל, דרך ארכיוני הזיכרון, ומאפשרים לשחזר את ההיסטוריה הגנאלוגית והקהילתית, עם דגש מיוחד על הרקע התרבותי, מאפיינים דמוגרפיים, ורמת ההשתלבות של הקורנטינוס בישראל.

מילות מפתח: ערים משניות, מסופוטמיה ארגנטינאית, שואה, חינוך, הגירה, קוריאנטס

אריתריאה: ארץ אוכלת גוליה

גולי דולב-השילוני

תקציר

לאור משבר ההגירה המתמשך באריתריאה, מאמר זה מבקש לבחון את היחסים בין מדינת אריתריאה לתפוצותיה, ואת השינויים שהתרחשו בהם לאורך הזמן. המאמר מתבסס על ניתוח דו"חות של ארגונים בין-לאומיים, סקירת ספרות משנית, וראיונות עם פעילי זכויות אדם ומנהיגי הקהילה האריתריאית בישראל. במאמר אטען כי לצד הניסיונות להגביל את ההגירה מאריתריאה בטווח הארוך, הממשל האריתריאי מעורב באופן פעיל בהגירה מהמדינה ובסחר בבני אדם, המניבים לו רווחים כלכליים שהכרחיים לקיומו. מעורבות זו הובילה לשינוי מבני ביחסי מדינת אריתריאה והגולים ממנה, שהצמיחו בארצות גלותם מסגרות פוליטיות המערערות על הזהות הלאומית האריתריאית בכמה דרכים שונות. ברוחן של גישות דוגמת מדינת שומר הסף ומדינת המאפיה על כשלי המדינות החדשות באפריקה, המאמר מנסה להסביר תיאורטית את המקרה הייחודי של אריתריאה: מדינה אפריקאית שקיבלה את עצמאותה ממדינה אפריקאית אחרת, פועלת באופן אקטיבי להברחת אזרחיה, ומתבססת מבחינה כלכלית על קהילות פליטים. מעורבותו של השלטון האריתריאי ברדיפת הגולים, הנאלצים לשלם למשטר שממנו ברחו כדי שלא ימשיך לדכא אותם ואת משפחותיהם, הופכת את הבורחים מאריתריאה לשבויי נצח של מדינת המוצא שלהם, ומעמיקה את קשייהם.

מילות מפתח: הגירה, אריתריאה, גולה, סחר בבני אדם, צבא, אפריקה

בבל בלסבוס - מקום של תקווה בין פליטות להגירה: "בית ספר השלום לילדי פליטים"

צביה ולדן, איתן שחר, אפרת הוס, סמדר בן אשר, שפרה שגיא

תקציר

לאי לסבוס ביוון הגיעו מאז 2015 ועד שנת 2019 כ-20,000 פליטים - סורים, אפגנים ועירקים, כורדים, יזידים וקונגולזים, 30% מהם ילדים, והם חיים בו בתנאי מצוקה קשים ביותר. בוגרי תנועת 'השומר הצעיר' ותנועת 'אג'אל' שלם ניסיון בחינוך חברתי ובשיתוף פעולה יהודי-ערבי, הקימו באי "בית ספר בינלאומי - השלום"; המורים כולם בני הקהילות, והשיעורים כולם מתנהלים בשפות האם.

צוות בין-תחומי בחן את המיזם כדי להעריך את עתידו ולחלץ ממנו דגם שיאפשר שכפול והפצה. בוצע מחקר משולב שבו שלושה מוקדים: (1) מחקר איכותני שבמסגרתו ניתוח פנומנולוגי מבוסס אומנות; (2) מחקר כמותני שבמסגרתו נאספו שאלונים בנושא התקווה; (3) מחקר איכותני מעוגן שדה, שהתבסס על תצפיות, על ראיונות עומק וראיונות קצרים, ושאליו נלווה ניתוח תוכן של דו"חות ומסמכים של אנשי התנועה מהארץ. מן המחקר האיכותני מעוגן השדה נציין מספר ממצאים:

- הצוות המתחלף של השליחים הישראלים הצליח לשמור על יציבות והמשכיות בתנאים קשים של תהפוכות וחוסר יציבות בזכות פרקסיס מעוגן של חינוך בלתי פורמלי, ובזכות עמידה ערכית על כינון בית ספר שבו כולם שווים ושבדבריהם היא הדרך היחידה לפתרון סכסוכים, למעשה על חינוך של שלום.
- ידיעת השפה האנגלית היא משאת הנפש של התלמידים, ההורים והמורים בהיותו המפתח לחיים חדשים באירופה.
- יש הבדל בבחירות הלשוניות בין פליטי חרב ומשטר לבין פליטים שהם מהגרי עבודה.
- מצטיירת מערכת של שפות שנוצרו בבית הספר, התורמות להתנהלותו המוצלחת ומאפשרת תקשורת במצב המורכב של מגדל בבל.

מילות מפתח: פליטים, תנועות נוער, בית ספר, ילדים, חינוך לשלום, יהודי-ערבי

מקום כאידיאל או מקום כפתרון מצוקה? הערת מחקר על הגירה פנימית ליש"ע כהגירה בין-לאומית

סרג'ו דלה-פרגולה

תקציר

אחת העובדות המשמעותיות בהתפתחות הדמוגרפית של מדינת ישראל מאז 1968 היה הגידול המהיר במספר התושבים הישראלים באזורי יהודה, שמרון ועזה (יש"ע) – ואחרי ההתנתקות של 2005 בגדה המערבית, כלומר אזור יו"ש. גידול זה נבע תחילה מתנועת תושבים ממקומות אחרים בארץ, ובהמשך נבע בעיקר מהריבוי הטבעי של התושבים המקומיים. בכל שנה, להוציא את שנת 2005, מאזן חיובי בתנועות ההגירה הפנימית אל אזורי יש"ע/יו"ש ומהם, תרם לצמיחת אוכלוסייתם. לפי ההשערה הרווחת, הסיבות להתיישבות של ישראלים יהודים ומשפחותיהם ביש"ע, היו ועודן בעיקר אידיאולוגיות. ההנחה היא כי ניידות גיאוגרפית והתיישבות ביש"ע היא ביטוי בראש וראשונה של השאיפה של פלג באוכלוסייה הישראלית המבקש להרחיב את הנוכחות היהודית, ואף את הריבונות של מדינת ישראל לכל שטחה של ארץ ישראל המערבית, מן הים ועד לנהר הירדן. הגברת הנוכחות היהודית והישראלית באזורים שעברו לשליטה ישראלית במלחמת ששת הימים (יוני 1967), ואף השגת רוב של יהודים באזורים אלה, אמורה הייתה לכאורה לקרב את המטרה של כינון מדינה יהודית על כל שטחה של ארץ ישראל המערבית.

השערות אלה נבדקו ברשימת מחקר זו לשנים 1978-2018. בפועל, משתנים סוציו-כלכליים הפועלים בשגרה כבכל חברה, לרבות בחברה הישראלית, שותפים במידה משמעותית בהסבר מהות ההגירה הישראלית לחלקים אלה של ארץ ישראל. מתאם חזק נמצא בין שיעורי אבטלה בישראל לבין שיעורי הגירה ליש"ע, ובין אלה לבין שיעורי הגירה מישראל לחו"ל.

מבחינה זו, הגירה ליש"ע/יו"ש הרבה יותר דומה לשאר תנועות ההגירה מכפי שניתן היה לשער תחילה. הממצא המסקרן הוא כי בהיגיון של מערכת ההגירה הפנים-ישראלית, יש"ע/יו"ש עשוי להסתמן כמעין תחליף קרוב ונגיש להגירה למדינות אחרות. מרכיבים מסוימים של מחאה, מצד אחד, ושל הרפתקנות וחוסר ודאות מצד שני, משותפים לשני סוגי ההגירה. במקרה של יש"ע/יו"ש, מרכיב האי-ודאות קשור בעיקר לסיכוני ביטחון וביטחנות אישית באזור שבו מתקיים עימות מתמשך. במקרה של הגירה בין-לאומית, הריחוק הפיזי משחק תפקיד מכריע יותר.

מילות מפתח: ישראל; אזורי יהודה, שמרון ועזה; הגירה פנימית; הגירה לחו"ל; אבטלה